

Az első budai magyar színház

Küzdelmek a német színészet ellen. — A budai német tanács magyarsága

— Részlet a „Budai Almanach”-ból —

„Hazafiság a Nemzetiségnek” ez a büszke felirás pompázott az Alagut mellett balról a mostani kereskedelmi minisztérium helyén épült első budai magyar színház homlokzatán. Sárga, két lapos toronnyal megvert épület volt ez, öt ablakkal az emeleten és a földszinten öt ajtóval, melyek előtt hat idomtalan oszlop tartott egy erkélyt. Vagy kilenc lépcső vezetett a földszintre, illetve az előcsarnokba, amelyben a „kasszák” voltak, onnan jobbra és balra az emeleti lépcsők, szemben a háromajtós földszint s a mellékhelyiségek. Olyan palota volt ez, amilyen után szegény jó Kelemen László magyar színigazgató jó hatvan évvel előbb áhitott, akinek a várbazár helyén állott Reischl-féle deszkapajtájú komédiaháznál tovább nem vitte az Isten a dolgát. A tizennyolcadik század nyolcadik tizedében is folytatták a garázdálkodást a német színi direktorok fővárosunk gyönyörű földjén, sőt még 1861-ben is lézeng itt valami Pfisterer—Allsdorf Károly nevű német színigazgató, s mikor az alkotmányosság újraébredésével a magyar publikum magyar színielőadásokat kívánt, szakasztott úgy szemtelenkedtek a német direktorok most Molnár Györggyel, mint annak idején 1790-ben Tuschl, Unwerth, Mayer, Schmalögger, Bergopzoom, Jandl és Czibulka, — a mártírsorsú Kelemen Lászlóval és társaival. Nagy gráciából megengedték, hogy egynéhányszor játszassanak a német színházban s mikor ez a vendéjáték jól sikerült, megtoldották még hússzal a nyári szinkörben, a legcudarabb föltételek mellett. Ilyenkor a bevétel fele a németet illette meg, holott ők az ujjukat sem mozdították meg érte, mindössze pár rongyos díszletet adtak s ha kellett: némi kis ruhát. De ha a legcsekélyebb kár, kopás, vagy szakadás történt, úgy megfizették a magyar színészekel, mintha csupa fejedelmi ruha, meg párisi kortina lett volna. Mégis megélték a magyar színészek, sőt tisztességes jövedelmek is voltak. Nem csoda. A kiéhezett magyar publikum csak úgy szívta a magyar szó malasztját, melyet 1837. óta nem hallhatott budai magyar színpadról. Addig játszott tudniillik a nagyobb rész kassai színészekből verbuvált társulat a várban, amely a Nemzeti

Színház első gárdájának magva volt. Egressy, Barta, Szentpétery s társaik. Az árvizet megelőző esztendő március 18-tól egész 1851. husvét hétfőig, tehát tizennégy esztendőn keresztül, nem hangzott magyar szó Budán. Ekkor történt, hogy Döbrentei bátyánk egy átutazó angolt kalauzolt három napig s megmutatta neki azt a keveset, amit mutogatni lehetett. A végén azt mondja neki az ánklius: Uram én most már láttam sokfélét, de kérem, mutassa meg nekem a magyar fővárost?... Ezt nem tudta Gábor bátyánk megmutatni.

1861-ben husz magyar előadá után a német direktor a legrosszabb napokra akarta szorítani a magyar színészek előadásait, hétfőre és péntekre, vagy szerdára. Molnár ebbe nem ment bele, hanem kereken kijelentette a szemtelenkedő németnek, hogy ha nem egyezkedik, játszani fog a magyar sintsársulat a maga saját színházában. És ez sikerült is. Molnár György a nyakába vette a seznátust, meg a befolyásos embereket. Nem volt nála egyéb annál a jelszónál, hogy: „Hazafiság a nemzetiségnek”. De ez akkor kelendő érték volt. Sikerült kijárnia az engedelmet, mellyel az alagut baloldalán, a lánchíd-társulat tulajdonát képező telken a katonai proviant-épületet kibérelhette. Évi 1500 forint bért fizetett s az átalakításokat részint a maga költségén, részint városi segítséggel hajotta végre. A budai német tanács meememberelte magát és nemcsak kétezer forintot szavazott meg az átalakításokra, de évente ezer forint segédelmet helyezett kilátásba, amelyen felszereléseket kellett beszereni. 1861. unius 11-én pedig a színházi engedelmet is megkapta Molnár hat esztendőre s ha ez idő alatt kifogás nem lesz ellene, még további három esztendőre övé a proviantból formált színház.

Jellemző az engedélyezési okmányoknak a következő passzusa: „Örömmel ragadja meg Buda főváros közönsége azon kedvező alkalmat, mely képpé teszi őtet a mult sötét évtizedeiben nyilvánult, nemzetiségünk elfolytására célzott tévírány hibáit, melyek a német színház emelése által a nemzetiség enyészetének csiráit hordozzák keblünkben, a hazafiság egyik legszentebb kötelességének teljesítése által jóváten-

ni...“ És ehhez — amelyre meg kellett fordulni tabáni vagy vizivárosi sírjaikban a budai bürgermeistereknél, még lángoló pennával teszi hozzá a következőket: „Middőn Buda főváros közönsége, nemzeti művelődésünk ezen egyik hatalmas emeltyűje, a nemzeti magyar színészet érdekében ily, habár csekély, de méltányos áldozatot hoz (a pénzsegélyt érti), biztosan reméli ez ősz főváros lelkes lakossága részéről, amely a hazaszeretetnek, a közügyek iránti meleg részvét- és áldozatkészségnek annyi tanujelét adta, hogy nemzetiség tekintetében tántoríthatatlan elveihez híven ragaszkodva, az ország fővárosának visszaszerzett jó hírét tettlegesen hozzájárulás által tehetőségéhez képest növelni hazafiúi kötelességének tartandja“. Aláírva: Feleý Ede polgármester és Kammermayer Károly főjegyző. De még itt sem állott meg Buda közönsége. Áldassy főkapitány egy népszínházat segélyező bizottságot szervezett, mely négyezernél több gyűjtőívet bocsátott ki az országban s bár ez íveknek a fele érkezett vissza, mégis pár hónap alatt közel negyvenezer forint folyt be az építendő budai magyar népszínházra. Sírva nézték ezt a német szintársulat emberei. Dunán innen, Dunán túl... kezdett rájuk jární a rúd. Amint a németek mérlege bilent lefelé, úgy emelkedett a magyar színészeté. Fájdalom, hamar végeszakadt az első virágzásnak, mert beköszöntött a provizórium s 1861. őszén az alkotmányt újra felfüggesztették, Pálffy Móric gróf helytartó kurtán elejét vette mindenféle magyar színész-segélyezésnek s egy rescriptumával a színház-segélyező bizottság működését egyszerűen beszüntette. Sőt amikor a város által előlegezett summák visszatérítéséről volt szó, egyenesen utasította a várost, hogy követelje a pénzt a bizottsági tag uraktól. A város persze ad acta tette a kormányzó úr firkáját. De hiába jött provizórium, a nemzeti szellem felébredését már megakadályozni nem lehetett. Azt meg nem fojthatta többé a reakció. Gesster és Frey építészek megkapták az építési engedélyt, a begyűlt pénz elegendő volt az átalakításokra s megindult a munka, melyet szeptember közepén be is fejeztek. September 14-ére tűzték ki a megnyitó előadást, amelyet — csodák-csodája — meg is lehetett tartani. A lánchidon áttolongó sokaság már délután kezdett gyülekezni a megújított épület előtt, mely a proviantháznak csak egyik oldalát foglalta el. A hátsó épület mely-külömben is üresen állott már lebontásra várt. Ezen a helyen a XV. században Mátyás király istállója állottak, s mikor Mohács után a török Budát orvul elfoglalta, a nemes mének istállója perse üresen állván, végre Musztafa Szokoli pasa — ugyanaz aki a Rudas fürdőt építette — 1566-ban laktanyát csinált belőle s a laktanya mellé egy nyolcszögű tornyos épületet emeltetett. Ebből később kávéház lett, de bérlői úgylátszik sorra buktak, mert mindig üresen állt. Így a szinkör építése idejében is. Kecskeméthy Aurél, az ismert publicista s a „Sürgöny“

című, akkori félhivatalos lap tárcaírója, sürgeti is a lebontását, mely azonban csak nagy későn következett be. A megnyitásra gyülekező közönség azonban nem a düledő romokat, hanem a szépen megújított szinkört nézte, amely valóban impozáns látványt nyújtott. Az akkori „Vasárnapi Ujság“ nagy fametszetű rajzban közli a színház képét és leírást is ad hozzá. E szerint 285 zártszék van benne, aonkívül két sor páholy és a fal mellett is kétoldalt széksor s állóhelyek, meg kellő nagyságú karzat. A padok vörös posztóval vannak behúzva, a színház fehérszínű, szép aranydísszel, mely a remek világításban kétszeresen ragyog. A Lánchid világítására szolgáló gázcsöveket hosszabbították meg s vezették be a szinkörbe, melynek belső pompájáról az akkori referensek mind egyértelmű elragadtatással írnak, csak Szegfi Mór, a „Családi Kör“ heti tárcaírója sokal ennyi pompát egy népsínházban: „igaz, úgymond, hogy maga nép is kalárral és gyöngygyel ékesíti magát vasárnaponként“. Már öt óra kor gyülekeett a közönség — így szól az egykori referáda — úgy, hogy mire az előadás megkezdődött, a csinosan feldíszített színház minden zuga zsúfolva volt. Hat óra után a függöny mögött meghatóan hangzott el a „Hazádnak rendületlenül“... végül aztán a Szózat hangjai mellett felgördült a függöny s előtűntek Thália papjai, vállaikon nemzeti színű fátyollal. A Szózat elhangzása után Molnár György, a direktor lépett elő s felolvasta „A magyar színészet második megjelenése Budán“ című hosszadalmas és úgylátszik nem épen tárgyilagos bevezetését, amelyről az egykori kritika azt írja, hogy nem neki kellett volna szerkesztenie is és elmondania is. Bihari, a szintársulat széparcú és csengőhangú tagja azután fölolvasta Buda városának engedélyezési oklevelét, amelyből az előbb idéztem. Aztán megint Molnár György állott elő, persze, mint az előbb is díszmagyarban s elszavalta Jókai Mórnak erre az alkalomra költött prológusát, mely a prológusok virága volt. Zokogott a közönség, amikor a Szózatot meghallotta, de a prológus folyamán is hol a lelkesedés, hol a legmélyebb megindultság könnyei törtek elő. Persze, *ma* és *mi* azt nem tudjuk megérteni, hogy mi volt 1849. és 1850. után tíz évre a Szózat és Jókai csodálatos poézise?... A prológusra tombolva hívták a szerzőt, azonban ő nem volt jelen. Közvetlenül kezdett a Hunyadi nyitány, aztán Dueq karmester vezetése alatt az általa szerzett megnyitási induló. Utána a két Szöllőssy lány járt el gyönyörű magyar táncot, melynek a címét azonban nem tették ki. Most következett az első színházi előadás. Balázs Frigyes és Almássy Tiahmér kedvelt darabjából a „Honvéd huszárokból“ adták elő a legjobb jeleneteket. A megnyitó előadást háromszor ismételték meg felémelt helyárák mellett, természetesen már a harmadik előadás kongott az ürességtől. A fényesen megnyitott szinkörnek rövid volt az élete és állandó színház azóta sincs Budán.